

Szwarc, Andrzej

"Katolicka myśl społeczno-polityczna w Galicji na przełomie XIX i XX wieku",
Andrzej Kudłaczyk, Wrocław 1980 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 72/4, 807-808

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nika 1976. Składa się z pięciu części („Experiences of the American Revolution and the Problem of Revolutionary Consciousness in America and Europe”; „Polish-American Relations in the Revolutionary Era”; „Political and Social Aspects of the French Revolution”; „Revolutionary Traditions in East Central Europe”; „Art and Politics in the Revolutionary Age”). W skład ostatniej z nich wszedł jeden tylko tekst Jana Białostockiego o symbolice wolnościowej i rewolucyjnej w sztuce schyłku XVIII i pierwszej połowy XIX w. Od głównego tematu i zakresu chronologicznego tomu odbiega też nieco referat Jarosława Pelenskiego o ukraińskich hajdamakach. Pozostałe obracają się przeważnie w kręgu zagadnień myśli politycznej (np. J. Skowronek, „The Model of Revolution in East Central European Political Thought During the Napoleonic Era”, A. Walicki, „The Problem of Revolution in Polish Thought, 1831—48/49”) i mają charakter błyskotliwych nieraz esejów, podbudowanych sugestywnymi cytatami z literatury i publicystyki omawianej epoki. Autorzy polscy choć oparli się głównie na rodzimych przykładach, starali się także sięgać po materiał faktograficzny do krajów sąsiednich (Rosja, Węgry) i ukazywać prawidłowości wspólne dla całej Europy Wschodniej. Ich teksty z natury rzeczy dotyczą przeważnie dłuższych odcinków czasowych. Autorzy amerykańscy skoncentrowali się raczej na sprawach związanych bezpośrednio z wojną o niepodległość Stanów Zjednoczonych i Rewolucją Francuską, omawiając np. znaczenie religii czy rolę kobiet w owych wypadkach (S. V. James, L. K. Kerber). Na uwagę zasługuje szkic Roberta Fostera „The French Revolution and the „New” Elite”, 1800—50”: autor stara się udowodnić, iż udział burżuazji *sensu stricto* we francuskiej elicie władzy tego okresu nie był bardzo liczny, zaś na prowincji właściciele dużych majątków ziemskich nadal mieli bardzo wiele do powiedzenia. Nader interesujący jest też tekst Stefana Kieniewicza („The Revolutionary Nobleman. An East European Variant of the Liberation Struggle in the Restoration Era”), który stanowi kolejną próbę rekonstrukcji sylwetki szlacheckiego rewolucjonisty, zestawiając ważniejsze podobieństwa i różnice między jego polską a rosyjską odmianą.

A. S.

Andrzej Kudłaczek, *Katolicka myśl społeczno-polityczna w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Prace Naukowe Instytutu Nauk Społecznych Politechniki Wrocławskiej” 24, Seria Monografie 14, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, s. 388.

Celem pracy, sformułowanym przez autora we wstępie, było „odzwierciedlenie funkcji ruchu katolicko-społecznego z zaboru austriackiego w ogólnym nurcie katolicyzmu społecznego, określenie wpływów, jakie na jego profil wywarli myśliciele katolicy z Austro-Węgier i Rzeszy Niemieckiej oraz wykazanie, w jakim stopniu fluktuacja stanowiska społeczno-politycznego Kościoła katolickiego oddziaływała na społeczeństwo polskie w Galicji” (s. 3).

W rozdz. I A. Kudłaczek zajmuje się genezą katolicyzmu społecznego, prezentując poglądy sformułowane przed encykliką *Rerum Novarum* (Wilhelm Ketteler i inni) oraz dokonując egezyzy tego ostatniego dokumentu i innych wypowiedzi Leona XIII w kwestii chrześcijańskiej demokracji, katolickiego modelu państwa itd. W rozdz. II autor omawia — głównie na podstawie wydawnictw o charakterze informacyjnym i literatury naukowej — stosunki społeczne, wyznaniowe, narodowościowe i polityczne w Galicji schyłku XIX i początków XX w. Szczególną uwagę skupia na sytuacji prawnej i działalności Kościoła, jego wpływach w społeczeństwie, wykształceniu i formacji intelektualnej duchowieństwa.

Rozdz. III, zatytułowany „Doktryna społeczno-polityczna Stanisława Stojalowskiego” zawiera usystematyzowany wykład jego poglądów, skonstruowany wzorem wielu historyków myśli politycznej wokół węzłowych haseł, jak lud, naród, niepodległość, prawo własności, rola Kościoła itd. Sprawia to wrażenie zwartego systemu i odbiega od eklektyzmu i zmienności, charakteryzujących niepokornego księdza.

W rozdz. IV poddano analizie listy pasterskie biskupów galicyjskich i publicystykę

wyrażającą oficjalne stanowisko tamtejszego Kościoła. Autor śledzi wpływ zagranicznych zwolenników katolicyzmu społecznego na ewolucję tego stanowiska i przedstawia program polepszenia bytu włościan i robotników sprowadzający się do popierania kas Raiffeisena, sklepów „chrześcijańskich”, kółek rolniczych, biur porad prawnych, stowarzyszeń konsumentów, bibliotek, czytelni itd. Rozdz. V miał być przeglądem prób wcielania w życie tego programu; pisze się tu o organizacjach społeczno-zawodowych, zwracając uwagę na naśladownictwo wzorów z Poznańskiego (w tych ostatnich autor orientuje się nieco słabiej). Czytelnik dowiadyuje się również o grupowaniach politycznych, stowarzyszeniach filantropijnych itp.; skrótna forma odnośnych fragmentów sprawia, iż są one w zasadzie wycięciem nazw, faktów i nazwisk.

W zakończeniu A. Kudlaczek zastanawia się nad przyczynami słabości ruchu katolicko-społecznego w Galicji, upatrując je w niechęci konserwatystów do nowych form pracy duchowieństwa i nowych idei społecznych, a także w sporach i nieporozumieniach wewnątrz samego ruchu. W tym kontekście zwraca uwagę na konflikt między szeregowym klerem a hierarchią.

Bogato udokumentowana książka (przypisy zajmują około 1/3 tekstu) powstała w oparciu o kwerendę w 14 archiwach i bibliotekach kościelnych (w tym w zbiorach zgromadzeń zakonnych) oraz państwowych. Autor wykorzystał rękopiśmienną i drukowaną korespondencję, materiały statystyczne, statuty i sprawozdania stowarzyszeń społecznych, parędziesiąt tytułów czasopism i liczne pamiętniki (niesłusznie zakwalifikowane w bibliografii do działu „Opracowania, monografie, rozprawy”).

A. S.

Leadership and National-Liberation Movement in Africa, edited by Thea Büttner, „Asia, Africa, Latin America”, special issue 7, Akademie Verlag, Berlin 1980, s. 144.

Specjalny tom pisma „Asia, Africa, Latin America” zawiera wybrane referaty wygłoszone na trzecim sympozjum historyków z krajów socjalistycznych, współpracujących w ramach grupy roboczej o nazwie „Historia Afryki i ruchów narodowo-wyzwoleńczych w Afryce”. Sympozjum to odbyło się w Lipsku we wrześniu 1979 r. Jego tematyka dotyczyła problemów przywództwa w walce antykolonialnej i wyzwolenczej ludów Afryki. Referaty opublikowane obecnie skupione były w dwóch grupach; ujęcia teoretyczne i przykłady. W grupie pierwszej wprowadzenie do dyskusji stanowiły referaty A. Pieguszewa, który omówił obszernie problem roli przywódców wywodzących się z warstw feudalno-arystokratycznych i drobnej burżuazji, oraz Th. Büttner, która zaproponowała typologię przywódców i omówiła wpływ sytuacji społecznej i pochodzenia etnicznego na typy przywódców. Rozważania teoretyczne prezentują także teksty A. Dawidsona dotyczący etapów walki narodowo-wyzwoleńczej w Afryce Południowej, Ch. Mahrdeła o typach procesów wyzwolenczych i W. Owczynnikowa o socjalizmie w Tanzanii.

Następne teksty dotyczą, podobnie jak dyskusja, przede wszystkim form przywództwa w walce antykolonialnej. Rozważana w nich jest rola poszczególnych grup społecznych i fakt, że w różnych fazach okresu kolonialnego na czoło walki wysuwały się coraz to nowe grupy. W okresie podboju kolonialnego były to grupy rządzące państwami afrykańskimi. V. Pavlikova omówiła to na przykładzie państw Buganda i Bunioro, M. Tymowski na przykładzie Kenedugu, G. Cypkin — Etiopii w końcu XIX w. Z kolei L. Krizsan wskazał na odmienną rolę tych grup rządzących w Afryce, które swą pozycję zawdzięczały handlowi niewolnicznemu.

Okresu rozkwitu kolonializmu dotyczą referaty P. Sebelda o roli wczesnej burżuazji w niemieckim Togo, J. Milewskiego o grupach przedsiębiorców w Nigerii, I. Ulrich o roli młodzieży i organizacji studenckich w walce antykolonialnej oraz A. Arnold o grupowaniach